

САКРАЛНО ВРЕМЕ И САКРАЛНА ИСТОРИЯ I. КРАЯТ НА ИСТОРИЯТА

д-р Константин Зв. Рангочев

Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „ОНГЪЛ”

1.0 Всичко онова, което се случи в края на 1989 г. в България и света, даде основание на някои изследователи да заявят с пълен глас: „Историята беше дотук!”¹ С други думи: Либералната демокрация, стартирала с революциите в Западния свят през XVII-XVIII век, в края на XX век победи навсякъде по планетата Земя и днес тя е без конкуренти като идеологическа доктрина. Логично е Историята да завърши.

1.1 Ако се разгледа внимателно това твърдение, то може да се види, че всъщност става дума за класически концепции: спиралата на човешкото развитие е насочена винаги нагоре (Хегел, Маркс, Фукуяма) и завършва с изграждането на „универсална държава”, „комунистическо общество”; християнска концепция за времето: То започва с раждането на Иисус Христос и завършва с Неговото Второ Пришествие. Очевидно е, че тук става дума преди всичко за линейни концепции за времето – то има начална и крайна точка. Е, движението от Началото към Края може да бъде в права линия или на зиг-заг. Изобщо, многообразието е голямо.

1.2 Простотата на подобни идеи, от една страна, и глобалността им – от друга, поражда определени съмнения и то преди всичко в надетничната им общовалидност.

2.0 Големият въпрос, който всъщност е пробен камък за подобни концепции, е отношението към миналото. Каква е българската концепция за време, минало и т.н.?

2.1 Една от съществените черти на българската менталност е „копнежа за Минало”². „Едва ли има социум в България, който да не митологизира миналото – от „турското време” до „Тошовото време”, а отношението може да бъде определено като носталгично, положително, „трудно, но хубаво” и т.н. – оценки, които попадат в положителната част от ценностната скала на българина.”³

2.2 От друга страна, вглеждането в конкретните аспекти на „помненето” като основна стратегия за моделиране, съхранение, интерпретация на миналото показва интересни особености.

2.2.1 Мъжете, уволнявайки се от казармата (която за много от тях е малък кошмар), след доста кратък период (около половин година) „помнят” само положително маркираните моменти от битието си там. За останалите, отрицателно маркирани моменти те „знаят”, но не „познават”. „Златният век” е времето на ученическите години.

2.2.2 Брактът, завършващ с развод, е същия случай, но с променени знаци – разделящите се съпрузи „помнят” само онова, което ги разделя и е маркирано с отрицателен знак. „Лошото” се „познава”, а за останалото (добрите моменти) се „знае”. Тук „Златният век” е времето преди брака.

2.3 Още преди главоломно да е паднал жизненият стандарт⁴, след около две-три години, „Тошовото време” престана да се изживява като черна страница („доброто” се „познава”, а за „лошото” се „знае”) и се превърна в своя антипод – то стана „Златния век”.

3.0 Всичко изброено дотук показва, че за българския етнос „миналото” (или поне споменът за него) е съставено от две части, които са в значителна степен неравностойни: 1. „Минало”, което се изживява като празник, „Златен век” и т.н., то е

„познание“; 2. „Минало“, което има всички черти на „знанието“ – то е научено, а не преживяно, не е собствено.

3.1 Напълно закономерно първата част от „миналото“ е много по-стойностна, тя остава по-монолитна и цялостна, съхранява се по-дълго, докато при втората част е точно обратното – тя е по-лабилна, склонна към промени, забравяне, изтриване и в крайна сметка почни напълно изчезва.

3.2 С други думи „концепцията за Минало“ на българския етнос има всички черти на празника (разглеждан естествено в широкия смисъл на думата). А времето на празника е сакрално време, пробив в митологичното време, негово възвръщане за определен времеви отрязък⁵. „Миналото“ е онзи вечен ден, който е „тук-сега“. За него се разказва. Но: „Текстът служи не за предаване на идеи, а за въвличане на адресата в друга реалност.“⁶

4.0 Ако времето, което характеризира „миналото“ за българския етнос, е сакралното време на празника, то в такъв случай и „историята“, която повествува за това време, е сакрална.

4.1 И именно от тази гледна точка могат да се обяснят специфичните форми на историческо познание на българския етнос като предания, легенди, песенни епически видове⁷. Чрез текста (в широкия смисъл на думата) се прехвърля мост между колектива, в който често пъти се заличават границите между изпълнител и публика, и търсената реалност на първотворението.

5.0 Сакралната история (респ. сакралното време) е много по-стойностна в ценностната скала на българина от ежедневието – колкото и да е ярко или пълно със събития. И това се вижда особено ясно в няколко приписки в служебник от XVII век, сръбска редакция. „Освен в началото на ръкописа, свещ. Манчо Джуджов е оставил още три приписки. На л. 267а вертикално под външното поле под показалец – ръка, сочеща с пръст подчертан текст: ПОСЛИ ВЕЛИКАГОЧИНО НАЧЕЛНИКА МИХАИЛА, е изписано „Види се та книга е изписана кжгато нападнали турцитѣ Българіа. Свѣщенник Манчо Джуджовъ.“ На л. 271б срещу написаното в текста ЦРА НЫШЕГО ІWANNA вертикално във външното поле под знак кръст е изписано: „Попъ Манчо Джуджовъ забележилъ“. И на л. 277а, отново вертикално във външното поле, под показалец ръка, сочеща подчертаното в основния текст ЦРА НАШЕГО ІWANNA – „тая сбѣлѣжка написахъ Свящ. Манчо Джудовъ.“⁸ На коричния лист на служебника има следната приписка: „Види се, че е писана та книга въ времето на царъ Іоан Шишманъ. Познава сѣ по нѣкои молитви, които се намират въ неа куга са нападали турците на българската земѣ. Царъ Іванъ са споменува на нѣколко места въ речените молитви. Написахъ свѣщенникъ Манчо Н. Джуджовъ въ гр.Панагюрище 1876 г., септемврій 14.“⁹

А само няколко месеца преди това е избухнало и потушено Априлското въстание.

БЕЛЕЖКИ

1. Вж. **Фукуяма, Фр.** Краят на историята или последният човек. С., 1993.

2. Вж. **Рангочев, К.** Фолклорни модели и моделиране. В: Сб. Фолклорни модели на света. III Северозападни четения на Асоциация „ОНГЪЛ“. Враца, 25-26 ноември 1995. С., 1996, 4-6.

3. **Пак там**, 4.

4. С други думи, преди да се изяви ярко връзката **икономическо положение – жизнен стандарт – масово съзнание**.

5. **Клочков, И.С.** Духовная культура Вавилонии. Человек. Судьба. Время. М., 1983, 25.

- 6. Мусхешвили, Н.Л., Шрейдер, Ю.А.** Постигание versus понимание. В: Труды по знаковым системам, т. 23, Тарту, 1989, 12.
- 7. Вж. Рангочев К.** Структурни особености на епическия текст (по материал от българския юнашки епос). Канд. дисерт., СУ „Св.Кл.Охридски”, 1994, 84-120.
- 8. Радославова Д.** Пет служебника от ръкописната сбирка на Народната библиотека „Св.св. Кирил и Методий”: № 240, 601, 621, 971 и 972 от XVIII век. Отношение между образ и текст. Дипл. работа, СУ „Св. Кл. Охридски” – ФСФ, 1995, 51. Авторът използва възможността да изкаже своята благодарност за любезно предоставения му труд.
- 9. Цонев, Б.** Опис на Славянските ръкописи в Софийската народна библиотека.Т. 2. С., 1920, 132.